

TÖRŐCSIK MIKLÓS

A FILOZÓFIA MÉLTATLANKODÁSA

Resümee: In diesem Essay (*Die Indignation der Philosophie*) geht es um den subjektiven und lyrischen Überblick der Geschichte der Philosophie: was hat die Philosophie während ihrer Geschichte gemacht und was ist mit ihr passiert. Am Ende des Überblicks wird die heutige ungerechte Lage der Philosophie dargestellt: sie wurde von dem praktischen Wissen besiegt.

Olyan sok dolgot tett már a filozófia.

Olyan sok dolgot tettek már a filozófiával.

Volt, amikor az eget nézte és beleesett egy gödörbe, volt, amikor titkos rítusok rendjébe bűvölték. Volt, amikor pénzért árulta magát, és vették, volt, amikor arisztokrata ifjak és rusztikus atyjuk az agorán és mérsékelt lakomákon szerették. Aztán ligetbe vonult, és elhitette magával, hogy a királyoké lesz, hogy királlyá válik. Hihette ezt addig, amíg el nem ért a rabszolgapia-cig. Iskolában járt fel s alá, körbe-körbe, és szorgalmas fiúk jegyezték későbbi könyvtárosok nagy örömére. Lakott hordóban, és még Alexandrosz is azonosult volna vele, ha nem lett volna Alexandrosz, ha nem Alexandrosz lett volna. Kertbe költözött, boldog volt, inkább önmaga miatt, nem a nők, nem a rabszolgák miatt. Aztán volt disznó is, viharba került hajó fedélzetén, és békés halálvágy elaggott férfiak éhségtől érzéketlen tekintetében. Megte-hette, hogy semmibe vegye a világot, és úgy menjen az utcán, mintha az utca sem létezne. Szép álmom volt, de vigyázták ezt az álmod.

Én úgy tudom, hogy meg is feszítették, és meg is tagadták, amikor a ka-kas kukorékolt.

És úgy tudom, hogy egyszer hiteles fordulata is bekövetkezett a damasz-kuszi úton. Nem könnyen, de tudjuk, hogy ami kiváló, éppoly nehéz, mint amilyen ritka.

Forró fürdőben felvágta az ereit, nem dőbbenve rá, hogy császári kurvává válva csak ez lehet a sorsa. Szép halála volt, mert magára figyelhetett. Egy másik császár meg tudta őrizni, de csak úgy, ha elmélkedéseiben nem volt császár.

Aztán tévelygett jót kereső eretnekek és bűnös vágyak tömkelegében. Tévelygett mindaddig, amíg a nagy belső fényességben Istennel találkozá-észre sem vette, hogy már fényesebb világba tévedt.

De nem tévedt el. A börtön mélyén e roppant tiszteletgerjesztő ábrázatú asszonyiség megtalálta a halálra várót, és bár lángolt a tekintete, vigasztalást nyújtott neki. Szerzetesi cellák magányában rendszereket épített, egyetemi katedrákon lépte át azokat a határokat, amelyeket önmagának húzott és rombolta le azokat a falakat, amelyeket önmaga számára épített. Aztán hallgatta azoknak az ítéletét, akik megőrizték tiszteletre méltó korlátaikat.

Amikor újra hercegi udvarok közelébe került, már okos volt. Tudott különbséget tenni: választhatsz hatalom és tisztesség között. És tudta, milyen reménytelen ez a választás. Egy szép, új világ hajnalfénye volt ez: a pirkadat pirosát a virágok között lobogó máglya fénye adta, a füstje viszont a városra árnyékot borított.

Mint néhányan mások is, az új világban meggazdagodott és elveszített mindent. Tudomány lett és nem volt már tudás. Feltárt mindent, hogy a legvégén csak a feltárásról tudjon beszélni. Hiába borult rá a csillagos ég, és hiába lakott a szívben, eljött az idő, amikor a csillagos égről mások beszélnek, a többi pedig néma csend.

Pedig mindent megpróbált. Fel akarta élesztetni a rég elpusztult Atlantiszt, meg akarta találni az új kösziklát, amelyre a tudás egyházát felépíti, amelyet aztán a hit kapui sem tudnak megdönteni. Üvegcsiszoló műhely mélyén fuladozott, csak hogy tisztességes maradjon, budoárokból vakarózott, hogy sikeres legyen. Sikeres is lett: a vérpadon érte haltak meg és miatta, a parlamentekben az általa levert útjelzők alapján építették fel az új világot. Professzori pontossággal járta az útját, professzori hiúsággal, magányosan kevergette a mérgeit, amelyek aztán észrevétlenül szétszivárogtak a világban. De milyen vidám bukása volt: önmagát találta meg a világban. Rezignációjában a felemelkedést, a hatalom akarásában azt, hogy minden mindegy, mert minden elmúlik és minden visszatér. Közben várakozás van, törekeny házában ül, tétován vár, mert tudja, bármit választ, csak önmagát választhatja. És azt is tudja, hogy fölösleges. A hegyre felgörgötött kő visszagurul.

Közben volt, amikor a filozófia pirosuló arcokon ragyogott és piros zászlókon lobogott. Mintha egy újabb hajnal fénye világított volna. Pedig alkony volt, és nemcsak Minerva baglyának szárnyzuhogása hallatszott a sötétben. Kemény csizmák csattogása és tűzvészek fénye nyomta el a filozófia halk szavát. Anyagi erővé vált. Nem látszott az alkonyban, nem látszott a tüzekből, nem tárult fel a fényes tekintetek előtt, hogy szögesdrótok, táborok és unalmas bürók vannak az éjszakában. Milyen sokfélék, mégis milyen egyformák.

Olyan sok mindent tett a filozófia.

Olyan sok mindent tettek már a filozófiával.

Most méltatlankodik. Most vele méltatlankodnak.

A méltatlankodás panaszkodás, a méltatlankodás sértés, de méltatlankodás az is, ha vele méltatlankodnak.

Aki méltatlankodik, az azért méltatlankodik, mert nincs lehetősége arra, hogy mást cselekedjen. A méltatlankodás a cselekedete. A méltatlankodás azonban nem cselekedet vagy a tehetetlenség cselekedete. Aki méltatlankodik, az önmagában, önmagának megfogalmazza a tehetetlenségét. Nincs lehetősége a cselekedetre, tehát méltatlankodik. Aki méltatlankodik, méltatlan helyzetben van, mert tehetetlen. Aki tehetetlen, nem méltó arra, hogy méltóságra tegyen szert. Ha tehetetlen, méltatlan helyzetben van, ha méltatlan helyzetben van, méltatlankodik. A méltatlankodás méltatlan tett. Aki méltatlan tettet hajt végre, annak nincs méltósága.

A filozófia méltatlankodik, méltatlan tettet hajt végre, a filozófiának nincs méltósága.

Méltatlan tettet hajt végre, amikor méltatlankodik. Ez a méltatlan tette önmagára vonatkozik. A méltatlankodás azonban azt is jelenti, hogy valakivel szemben méltatlan tettet hajtunk végre. Akkor méltatlankodunk valakivel szemben, ha nem tudunk méltósággal viselkedni vele kapcsolatban. Mivel nincs meg a méltóságunk, képesek vagyunk méltatlanul bánni a másikkal.

A filozófia méltatlankodik, méltatlan tettet hajt végre másokkal szemben. Ezt azért teszi, mert nincs méltósága.

A filozófiával méltatlankodnak. Nem bánnak vele méltón, méltánytalanul bánnak vele. Ha valakivel nem méltósága szerint bánnak, akkor azzal méltatlankodnak. Ha valakinek nincs méltósága, akkor nem bánhatnak vele méltósága szerint, tehát méltatlankodnak vele. Akkor nincs valakinek méltósága, ha képtelen az önálló cselekedetre. A filozófia képtelen az önálló cselekedetre. A filozófiának nincs méltósága. A filozófiával méltatlankodhatnak. Méltatlankodnak is vele. Emiatt a filozófia méltatlankodik: méltatlankodik önmagában, mert tehetetlenségében mást nem tehet, méltatlankodik másokkal, mert aki tehetetlen, az másokat sért, méltatlankodnak vele, mert tehetetlenségében minden méltánytalanságot elvisel.

Itt a helyzetről van szó. Méltatlankodásának az oka a tehetetlenségében van, tehetetlenségének oka a helyzetében. A filozófia méltatlan helyzetben van, a filozófia ezért méltatlankodik.

Mondjuk így:

Hát lehetséges az, hogy az iskolai oktatásban van hon- és népismeret, kapcsolódás Európához és a nagyvilághoz, környezeti nevelés, kommunikációs kultúra, testi és lelki egészség, a tanulás tanulása és pályaorientáció, csak éppen filozófia nincs. Úgy nincs, ahogyan a teremtés kezdődött ezzel: az Úr egy egész napot a világosság teremtésére fordított, és csak akkor kezdett a rend és a dolgok teremtéséhez, amikor volt világosság. Világosság, amelyben látnak a teremtmények. Világosság, amelyben látszanak a terem-

mények. Mert teremtmények is vannak, régiek és újak: irodalom és matematika, természetismeret és számítástechnika, mozgóképkultúra és háztartástan. Vannak, de nem látnak és nem látszanak. Kellenek a teremtmények, de ki tudja, mi végre. Ki mondja meg, hogy mi végre. Ki érti meg, hogy mi a létük értelme.

De nehogy félreértés essék. Az sem lenne jó, ha a teremtmények között ott lenne a filozófia. Mert csak egy tollvonás és ott van a teremtmények között. Volt már ilyen oktrojált filozófia. Volt, amikor világnézetünk alapjainak hívták, volt, ahol marxizmus-leninizmusnak, most éppen hit- és erkölcsstannak akarják hívni. Többszörös bilincsből van így szegény: az ideológia bilincsében, a politika bilincsében, a tantárgyak bilincsében. És ha megszabadulna is ezektől a bilincsektől, még mindig ott van a rákészületlenség nyűge: ki tudja ezt tanítani. Ezért lenne ellentmondásos az, ha valóságos mivoltában, de rendes tantárgyként megjelenne az iskolákban. Meglenne a lehetőség, de nem tudnának élni ezzel lehetőséggel. Egy olyan tanár, aki nem tudja, hogy mi a filozófia, nem tudja tanítani. Ha a tantárgyak egyikeként fogja fel, akkor nem tudja, hogy mi a filozófia. Akkor tudománynak tekinti, mint a fizikát, biológiát, irodalomtudományt, és jó szakemberként, jó tanárként (jó esetben) jó jegyekre felelnének nála a gyerekek.

De a filozófia nem tudomány, még akkor sem, ha jeles tudósok művelik, nem tantárgy, még akkor sem, ha tananyagként tanítható. A filozófia a tudás másféle formája. Út a tudáshoz, és az út végén a megértés. Az útról fölösleges magyarázni, azon menni kell. Ez tehát cselekedet. A megértést fölösleges magyarázni, mert akinél nincs, annak hiába magyarázzuk, úgysem érti, akinél van, annak meg fölöslegesen magyarázzuk, mert úgyis ért. A filozófia ennek a megértésnek a csodája, olyan csoda, amely elérhető úgy, ha közvetítjük a tanulóknak. Ma sok-sok dolog e közvetítés, tehát a megértés, tehát filozófia ellen munkál. Ellene vannak a szakemberek, ellene vannak a tanárok, ellene van az egyetem, ellen van a közvélemény. A kor a filozófia ellen-sége. Vagy még rosszabb: közömbös a filozófiával kapcsolatban. Arra sem méltatja, hogy ellensége legyen. Ennek a közömbösségnek az oka az lehet, hogy a filozófia a mai kor emberének nem hasznos. Abban az értelemben nem hasznos, hogy nem hoz hasznót. Nem tudja praktikusán használni, felhasználni, kihasználni. A filozófia azt mondaná meg, hogy ki vagyok. De ez nem praktikus tudás, mivel a látszat uralkodik a világon. Azt kell tehát tudnom, hogy minek látszom. Ezt nem a filozófia mondja meg, hanem a divattervező, a kozmetikus és a fodrász.

Annyiban talán nyugodtak lehetünk, hogy a méltatlankodás gondolkodás, s amikor gondolkodunk, biztos hogy gondolkodunk. Mégis kételyek merülnek fel: vajon tényleg gondolkodás-e a méltatlankodás? Mert ha gondolkodás lenne, és nem valami más, akkor reményre adna okot. Lehet, hogy vala-

mi más: önmegnyugtató arra vonatkozóan, hogy gondolkodás. Tehát tesszünk valamit, tehát minden rendben van. Fogadjuk el, hogy nem így van, hogy a méltatlankodás tényleg gondolkodás is. De ha gondolkodás is, legfeljebb egy helyben topogó gondolkodás. A méltatlankodás a toporgás. A toporgás az indulás előtti állapotot jelzi. Még nem indultunk el, de már éppen indulófélben vagyunk. Még állunk, de már bennünk feszülnek az útra kelés energiái. Mindjárt indulunk tehát. De még nem indulunk. Készülődünk az indulásra, de még maradunk. Nagy reményekre jogosít az indulás, de a remények még a jelenben rejlenek. A jelen pedig mindig itt van, végtelenre nyúlik. A filozófiához méltatlan módon méltatlankodunk, beleragadva a toporgásunkba.

Nem is tudjuk talán, hogyan kell járni.

Járni meg főleg nem tudunk.

